

Alles is beter dan armoede

Over migranten, grens- en seizoensarbeiders

Dirk Van Assche

version
française
p. 165

Op enkele kilometers van de Franse grens, langs de snelweg Gent-Rijsel, staat een meer dan 30 meter hoog, betonnen monument: 'de sjouwer'. Het is een werk van de Brusselse architect en kunstenaar Jacques Moeschal. Op de kop van het beeld staat een windroos die wijst in de richting van Frankrijk. Dit massieve landmark, dat in 1974 werd opgetrokken, eert de duizenden Vlaamse grens- en seizoensarbeiders die in Frankrijk werk zochten. Er staan in Vlaanderen nog wel meer dergelijke monumenten, o.a. in Koekelare, Klerken, Langemark-Poelkapelle, Maria-Aalter, Rillaar, enz. Ook aan de Franse kant van de grens, in Livry-Louvercy staat een beeld, gemaakt door de Vlaamse zanger en beeldhouwer Willem Vermandere. Maar geen van deze werken benadert de kwaliteit van het monument in Aalbeke. Naast deze betonnen zuil staat een opmerkelijke, altijd groene boom. In de vele jaren dat ik er voorbijrijd, is die nog geen centimeter gegroeid. Is dit een slecht gecamoufleerde antenne? Een onderdeel van een communicatiesysteem waarmee de politiediensten grensgangers in het oog proberen te houden?

La petite Belgique

In het midden van de negentiende eeuw verslechterde de economische toestand in Vlaanderen zeer snel. Verschillende crisissen maakten van de ooit zo welvarende regio een van de armste van Europa. De linnennijverheid, waarin bijna een derde van de bevolking haar bestaan vond, kon de concurrentie met de machinale vlaspinnerijen in Engeland en Frankrijk niet aan. De industrie in Vlaanderen hield veel te lang vast aan traditionele productiemethodes. De slechte economische situatie werd nog versterkt door grote problemen in de landbouw. Strengere winters en aardappelziekte veroorzaakten zeer zorgwekkende leefomstandigheden. Oost- en West-Vlaanderen waren het ergst getroffen. Verpauperde plattelandsbewoners trokken naar de stad waar ze in slechte omstandigheden samenhoften. Armoede en hongersnood heersten overal. Vlaanderen werd in die periode geteisterd door verschillende epidemieën van cholera en tyfus. In 1847-'48 eiste zo'n cholera-epidemie ruim 22.000 slachtoffers.

De vele werklozen moesten hun diensten aanbieden waar de vraag het hoogst was. In de tweede helft van de negentiende eeuw trokken bijvoorbeeld heel wat

Vlamingen naar Parijs. Tussen 1851 en 1866 groeide het aantal Belgen daar van 9.711 tot 28.430.¹

Maar de grootste groep trok naar het nabijgelegen Noord-Frankrijk waar de industrie een bloei kende en de vraag naar bekwame arbeidskrachten zeer groot was. Zeker vanaf 1860 kende de steenkoolwinning en de metaalsector er een grote expansie en groeide ook de mechanische textielindustrie in Rijsel, Roubaix en Tourcoing. De textielpatroons, die de goede reputatie van de Vlaamse textielarbeiders kenden, probeerden via advertenties in de kranten en bureaus in de grensstreek goedkope arbeidskrachten aan te werven. In de beginperiode emigreerden vele Vlamingen. In de tweede helft van de negentiende eeuw zouden zo'n 500.000 Belgen, voornamelijk Vlamingen, naar de industriële centra van Noord-Frankrijk trekken. In 1886 bestond de bevolking van Haluwijn (Halluin) voor 77% uit Belgen. In verschillende wijken van Roubaix en Roncq woonden meer Belgen dan Fransen.

Heel lang is aangenomen dat de integratie van deze bevolking vrij vlot is verlopen en in de meeste gevallen was dat ook zo, maar recent onderzoek nuanceert toch deze opvatting. Aan het begin van de migratiebeweging waren de Belgen zeer welkom, want de Noord-Franse industrie had een grote behoefte aan goede arbeidskrachten, maar toen aan het eind van de eeuw de economie slabakte, groeide de wrevel van de autochtone bevolking tegenover de nieuwkomers. Zij brachten hun taal, gewoontes en kinderen mee, pikten de jobs in en hoefden ook niet in militaire dienst.² Men eiste dat de vreemde arbeiders teruggestuurd zouden worden en op sommige plaatsen werden zelfs 'chasses aux Belges' georganiseerd, zoals in 1892 in Lens en Liévin. Er zijn heel wat liederen te vinden waarin de Belgen overladen worden met verwijten:

'On parle de les faire payer
Ce serait une bonne affaire
Ils ne seraient pas par ici
On aurait plus tant de misère.'

Vanaf 1888 werden speciale belastingen geheven op buitenlandse huisgezinnen.

De invloed van de Vlamingen op de opkomst van de arbeidersbeweging in Noord-Frankrijk was groot. Er was bijvoorbeeld een sterke band tussen de Gentse socialisten en die van Roubaix. Als er in Gent stakingen uitbraken, vreesde de politie in Roubaix voor de gevolgen. Verschillende grote stakingen in de stad werden ook geleid door Vlaamse arbeiders en de invloed van de Gentse voorman E. Anseele is bekend. Pierre De Geyter, componist van 'de Internationale', is geboren in Gent en emigreerde met zijn ouders naar Roubaix.

Groeïende grensgemeenten

Toen vanaf 1888 het Franse vreemdelingenbeleid strenger werd, bleven

zitten. 'Ik heb ook nog in de bieten gewerkt', zei hij, 'ik was aan het bouwen en had het geld nodig.' Hele straten in Koekelare en omgeving zijn gebouwd met het geld dat de 'Fransmans' konden verdienen. Dat was makkelijk vijf keer meer dan wat ze in Vlaanderen konden krijgen. Velen hebben het met dat hard labeur voor hun kinderen mogelijk gemaakt om te gaan studeren.⁵

Wat blijft er na al die jaren over van deze emigratie? Buiten verschillende monumenten, een aantal boeken en enkele bekende schilderijen blijven er vooral de duizenden Vlaamse namen in de telefoonboeken van steden uit Noord-Frankrijk. De Van den Berghes, De Smedts en ja, zelfs een enkele Van Assche. Fransen die volledig ingeburgerd zijn, maar ook met trots hun Vlaamse naam dragen.

Alles is beter dan

Op de snelweg naar Calais zitten een tiental donkere mannen op de vangrails. Het zijn Afghanen, Irakezen en een enkele Soedanees misschien, die vermoedelijk voor de zoveelste keer door de Franse politie uit hun geïmproviseerde tentenkamp zijn verjaagd. Maar zij laten zich hun doel niet afnemen. Hun toekomst ligt over zee in Engeland en ooit zullen ze clandestien de overvaart maken. Want ook voor hen is alles beter dan armoede.

Is 'de sjouwer' in Aalbeke ook een beetje hun monument? ■

Noten

- 1 Zie H. Byles, 'Stratégies unificatrices et protectrices de l'Œuvre des Flamands à Paris', in *Cahiers de la Méditerranée*, nr. 76, 2008, pp. 37-52.
- 2 Saartje van den Borre, *Vreemden op vertrouwd terrein. Het sociaal-culturele leven en de integratie van Belgische migranten in het Noorden van Frankrijk (1850-1914)*, Academia Press, Gent, 2012, 358 p.
- 3 Onderzoek uitgevoerd door WES research & strategy en Crédoc, 2014.
- 4 Éric Pertz en André van de Vijver, *Les Godverdommes sont là*, televisiedocumentaire, BRTN, 1992.
- 5 Dirk Musschoot, *Van Franschmans en Walenmannen. Vlaamse seizoensarbeiders in den vreemde in de 19de en 20ste eeuw*, Lannoo, Tielt, 2008, 256 p.